

ΤΟ ΠΙΟ ΕΥΚΟΛΟΔΙΑΒΑΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. ΣΤΑ ΧΝΑΡΙΑ ΤΟΥ BILL BRYSON
TEA IN THE CLOISTER.COM

JOHN HIGGS

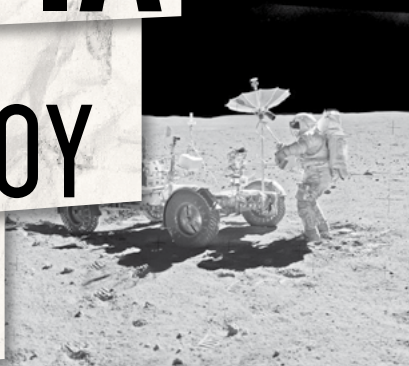

ΜΙΑ

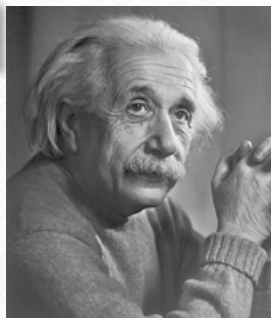
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ 20^{ΟΥ}

ΑΙΩΝΑ

Ο αιώνας των μεγάλων αλλαγών

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΛΕΝΗ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
1 ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Διαγράφοντας τον ομφαλό.....	21
2 ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ	
Το σοκ του καινούργιου	49
3 ΠΟΛΕΜΟΣ	
Υψώστε τη σημαία	73
4 ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ	
Κάνε ό,τι θέλεις.....	95
5 ΑΥΤΟ	
Κάτω από το πλακόστρωτο, η παραλία.....	115
6 ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ	
Η γάτα είναι ταυτοχρόνως ζωντανή και νεκρή	135
7 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ	
Πριν από πολύ καιρό σε έναν μακρινό, πολύ μακρινό γαλαξία ..	159
8 ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ	
Δεν διακινδυνεύω για κανέναν	181

9 ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Ήρθαμε ειρηνικά εκ μέρους όλης της ανθρωπότητας.....201

10 ΣΕΞ

1963 (που ήταν μάλλον αργά για μένα).....241

11 ΕΦΗΒΟΙ

Wop-bom-a-loo-mop-a-lomp-bom-bom265

12 ΧΑΟΣ

Μια πεταλούδα κουνά τα φτερά της στο Τόκιο.....285

13 ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο σημερινός επενδυτής δεν επωφελείται από
τη χθεσινή ανάπτυξη.....307

14 ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ

Τυχαίνει να είναι εδώ ο κ. Μακλούαν337

15 ΔΙΚΤΥΟ

Ένας πλανήτης ατόμων.....363

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ.....389

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....405

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ413

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ415

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2010 η Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Τέιτ στο Λονδίνο οργάνωσε αναδρομική έκθεση των έργων του γάλλου μεταϊμπρεσιονιστή ζωγράφου Πολ Γκογκέν. Η επίσκεψη στην έκθεση ήταν μια πολύωρη περιπλάνηση μέσα από τη ματιά του Γκογκέν στην εξιδανικευμένη Ταϊτή του νότιου Ειρηνικού στα τέλη του 19ου αιώνα. Ήταν ένας κόσμος με ζωνρά χρώματα και σεξουαλικότητα απαλλαγμένη από ενοχές. Οι πίνακες του Γκογκέν δεν έκαναν καμία διάκριση ανάμεσα στην ανθρωπότητα, τη θεότητα και τη φύση, και στο τέλος της έκθεσης ένιωθες σαν να είχες επισκεφθεί τον Κήπο της Εδέμ.

Κατόπιν οι επισκέπτες οδηγούνταν στο τμήμα της πινακοθήκης με έργα του 20ού αιώνα. Τίποτα δεν τους προετοίμαζε γι' αυτό το απότομο πέρασμα από το ένα τμήμα στο άλλο.

Εδώ ήταν τα έργα του Πικάσο, του Νταλί, του Ερνστ και πολλών άλλων. Αμέσως αναρωτιόσουν μήπως έφτιαξε ο φωτισμός για τη διαφορετική αίσθηση, αλλά στην πραγματικότητα οι πίνακες ήταν εκείνοι που έδιναν αυτή την ψυχρότητα στην αίθουσα. Τα κυρίαρχα χρώματα ήταν το καφέ, το γκριζο, το γαλάζιο και το μαύρο. Πού και πού παρεμβάλλονταν και πινελιές ζωηρού κόκκινου χρώματος, αλλά όχι με τρόπο που να καθιστάζει τον θεατή. Με εξαίρεση μια μεταγενέστερη προσωπογραφία του Πικάσο, το πράσινο και το κίτρινο χρώμα απουσίαζαν παντελώς.

Οι πίνακες έδειχναν ανοίκεια τοπία, ακατανόητες δομές και τα-

ραγμένα όνειρα. Οι λίγες ανθρώπινες φιγούρες που υπήρχαν ήταν αφηρημένες μορφές, στιλιζαρισμένες και αποκομμένες από τον κόσμο της φύσης. Τα γλυπτά ήταν εξίσου επιθετικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το *Cadeau* (Δώρο) του Μαν Ρέι, ένα σίδερο με καρφιά που προεξέχουν από τη βάση του ώστε να σχίζουν οποιοδήποτε ύφασμα επιχειρεί κάποιος να σιδερώσει. Δεν θα σας συστήναμε να δείτε αυτά τα έργα αν έχετε την ψυχική διάθεση την οποία δημιουργούν οι πίνακες του Γκογκέν. Στην αίθουσα δεν ένιωθες κανένα αίσθημα συμπόνιας. Είχαμε εισέλθει στο αφηρημένο βασίλειο της θεωρίας και της έννοιας. Η απότομη μετάβαση, από έργα που μιλούσαν στην καρδιά σε έργα που στόχευαν αποκλειστικά στον νου, ήταν τραυματική.

Στην έκθεση του Γκογκέν περιλαμβάνονταν έργα που είχε ζωγραφίσει μέχρι το 1903, χρονιά του θανάτου του, έτσι θα περιμέναμε μια πιο ομαλή μετάβαση στα έργα των αρχών του 20ού αιώνα. Είναι αλήθεια πως το έργο του δεν ήταν αντιπροσωπευτικό της εποχής του και εκτιμήθηκε δεόντως μόνο μετά τον θάνατό του, αλλά η παράταιρη μετάβαση μας οδηγεί σε ένα πολύ βασικό και δυσαπάντητο ερώτημα: Τι στο καλό συνέβη στην ανθρώπινη ψυχή στις αρχές του 20ού αιώνα; Η Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Τέιπ είναι ίσως ο κατάλληλος χώρος για να θέσει κανείς τέτοια ερωτήματα, γιατί αποτελεί ένα είδος τεμένους του 20ού αιώνα. Η έννοια του μοντερνισμού στην τέχνη θα συνδέεται για πάντα με αυτή την περίοδο. Υπό αυτή την οπτική η δημοτικότητα της πινακοθήκης δείχνει τόσο τη γοητεία την οποία μας ασκούν αυτά τα χρόνια, όσο και την επιθυμία μας να τα κατανοήσουμε.

Τις δύο εκθέσεις χώριζε ένας προθάλαμος. Σε αυτόν κυριαρχούσε το σχέδιο μιας βιομηχανικής πόλης του 19ου αιώνα, το οποίο έκανε με κάρβουνο απευθείας στον τοίχο ο ελληνοϊταλός καλλιτέχνης Γιάννης Κουνέλλης. Το σχέδιο είναι λιτό, με λίγες γραμμές, και δεν

περιλαμβάνει καμία ανθρώπινη φιγούρα. Πάνω από το σχέδιο κρέμονται από βέλη μπηγιμένα στον τοίχο μια νεκρή κάργα και ένα νεκρό κοράκι. Δεν είμαι σίγουρος για το τι προσπαθούσε να πει ο καλλιτέχνης, αλλά για μένα αυτή η αίθουσα ήταν σαν μια προειδοποίηση για εκείνη στην οποία ετοιμαζόμουν να μπω. Θα ήταν ίσως καλύτερα αν η Πινακοθήκη Τέιτ είχε χρησιμοποιήσει αυτό τον προθάλαμο ως θάλαμο αποσυμπίεσης, έτσι ώστε η μετάβαση από το ένα τμήμα της στο άλλο να μην έχει συνέπειες ανάλογες με τη νόσο των δυτών.

Τα νεκρά πουλιά, όπως υποδεικνυε το συνοδευτικό κείμενο, «θεωρείται ότι συμβολίζουν τον επιθανάτιο ρόγχο της φαντασιωσικής ελευθερίας». Όμως αν τα εντάσσαμε στο πλαίσιο της μετάβασης από τον Γκογκέν στον 20ό αιώνα, θα έμοιαζε πιο προσφυής μια διαφορετική ερμηνεία. Ό,τι κι αν πέθανε πάνω από τη βιομηχανική πόλη του 19ου αιώνα, σίγουρα δεν ήταν η φαντασιωσική ελευθερία. Αντιθέτως, αυτό το τέρας ετοιμαζόταν να αναδυθεί από τα βάθη.

Προσφάτως, καθώς διάλεγα χριστουγεννιάτικα δώρα, πήγα στο βιβλιοπωλείο της γειτονιάς μου για να αγοράσω ένα βιβλίο της Λούσι Γουέρσλεϊ, της ιστορικού την οποία προτιμά η έφηβη κόρη μου. Αν κάποιος είναι αρκετά τυχερός ώστε να έχει μια έφηβη κόρη με προτίμηση για συγκεκριμένη ιστορικό, είναι αυτονόητο ότι θα ενθαρρύνει αυτό το ενδιαφέρον.

Τα ιστορικά βιβλία ήταν στον τέταρτο και τελευταίο όροφο του κυριού, θαρρείς και αφηγούνται την ιστορία τρελών προγόνων και πρέπει να τα κρύβουμε στη σοφίτα, όπως την τρελή σύζυγο στην *Τζέιν Ειρ*. Δεν βρήκα το βιβλίο που ήθελα, και έτσι έβγαλα το τηλέφωνό μου για να το παραγγείλω ηλεκτρονικά. Καθώς πήγα να κλείσω τη διαφήμιση μιας εφημερίδας, πάτησα λάθος εικονίδιο και άρχισε να παίζει ένα βίντεο με μια ομιλία την οποία είχε κάνει ο πρόεδρος Ομπάμα μερικές ώρες νωρίτερα. Ήταν Δεκέμβριος του

2014 και ο Ομπάμα επιχειρηματολογούσε για το αν η διαδικτυακή επίθεση εναντίον της Sony Entertainment, επίθεση για την οποία κατηγορούσε τη Βόρεια Κορέα, θα έπρεπε να θεωρηθεί πολεμική ενέργεια.

Συχνά συμβαίνουν γεγονότα που δείχνουν καθαρά πόσο παράξενη είναι η ζωή στον 21ο αιώνα. Ήμουν στο Μπράιτον της Αγγλίας κρατώντας στο χέρι μου ένα αντικείμενο από γυαλί και μέταλλο κατασκευασμένο στη Νότια Κορέα, αλλά με αμερικανικό λογισμικό, το οποίο έδειχνε τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών να απειλεί τον ανώτατο ηγέτη της Βόρειας Κορέας. Ξαφνικά συνειδητοποίησα πόσο διαφέρει η αρχή του 21ου αιώνα από οτιδήποτε υπήρξε προηγουμένως. Εκκινώντας από αυτό το συμβάν, τι θα φαινόταν πιο απίστευτο στα τέλη του προηγούμενου αιώνα: το ότι υπάρχει αυτή η συσκευή που μου επιτρέπει να βλέπω τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών ενώ αγοράζω χριστουγεννιάτικα δώρα, το ότι η έννοια του πολέμου έχει αλλάξει τόσο πολύ, ώστε να συμπεριλαμβάνει τώρα και την παρενόχληση των διευθυντικών στελεχών της Sony ή το ότι οι υπόλοιποι πελάτες στο βιβλιοπωλείο θα αντιμετώπιζαν ευμενώς την τυχαία και θαυμαστή μετάδοση της ομιλίας;

Εκείνη τη στιγμή στεκόμουν δίπλα στα ράφια με ιστορικά βιβλία για τον 20ό αιώνα. Υπήρχαν μερικά υπέροχα βιβλία, μεγάλες και λεπτομερειακές αφηγήσεις για τον αιώνα για τον οποίο έχουμε τις περισσότερες γνώσεις. Αυτά τα βιβλία είναι κάτι σαν οδικός χάρτης ο οποίος δείχνει λεπτομερειακά το ταξίδι που κάναμε για να έρθουμε στον κόσμο στον οποίο ζούμε σήμερα. Μας αφηγούνται μια σαφώς καθορισμένη ιστορία μεγάλων γεωπολιτικών αλλαγών: τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τη Μεγάλη Ύφεση, τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τον αμερικανικό αιώνα και την πτώση του Τείχους του Βερολίνου. Εντούτοις, αυτή η ιστορία αποτυγχάνει κατά κάποιον τρόπο να μας συνδέσει με τον κόσμο στον οποίο ζούμε σήμερα, έρμαιο ενός δικτύου

συνεχούς παρακολούθησης, μη βιώσιμου ανταγωνισμού, σε ένα διαρκές τσουνάμι από ασήμαντα πράγματα και εξαιρετικές ευκαιρίες.

Φανταστείτε τον 20ό αιώνα σαν ένα τοπίο που απλώνεται μπροστά σας. Φανταστείτε ότι οι ιστορικοί σταθμοί του είναι βουνά, ποτάμια, δάση και κοιλάδες. Το πρόβλημά μας δεν είναι ότι αυτή η εποχή μάς είναι άγνωστη αλλά ότι ξέρουμε πάρα πολλά γι' αυτή. Όλοι ξέρουμε ότι σε αυτό το τοπίο δεσπόζουν τα όρη του Περγλ Χάρμπορ, του «Τιτανικού» ή του απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής. Ξέρουμε ότι στην κεντρική περιοχή βρίσκονται ο όλεθρος του φασισμού και η αβεβαιότητα του Ψυχρού Πολέμου. Ξέρουμε ότι σε αυτό το τοπίο οι άνθρωποι μπορεί να ήταν άλλοτε σκληροί, άλλοτε απελπισμένοι ή φοβισμένοι, και ξέρουμε γιατί. Το τοπίο έχει χαρτογραφηθεί πλήρως, έχει ταξινομηθεί και έχει καταγραφεί λεπτομερειακά. Και αυτό μπορεί να είναι δυσβάσταχτο.

Κάθε ιστορικό βιβλίο μπροστά μου χαράσσει έναν διαφορετικό δρόμο σε αυτό το τοπίο, αλλά οι δρόμοι δεν είναι τόσο διαφορετικοί όσο μπορεί να νομίζουμε. Πολλά από αυτά τα βιβλία είναι γραμμένα από πολιτικούς ή δημοσιογράφους, ή είναι μεροληπτικά από πολιτική άποψη. Υιοθετούν την άποψη ότι εκείνοι που σημάδεψαν αυτά τα ταραχώδη χρόνια είναι οι πολιτικοί, επομένως ακολουθούν τη διαδρομή τους στην αφήγηση της ιστορίας. Άλλα βιβλία ακολουθούν δρόμους που περνούν μέσα από την τέχνη ή την τεχνολογία αυτής της περιόδου. Ίσως να είναι πιο χρήσιμα, αλλά μπορεί και να μοιάζουν αφηρημένα και απομακρυσμένα από την ανθρώπινη ζωή. Και ενώ αυτοί οι δρόμοι διαφέρουν μεταξύ τους, συγκλίνουν τελικά σε πολύβουους αυτοκινητόδρομους.

Η αναζήτηση ενός διαφορετικού δρόμου σε αυτό το τοπίο είναι κάτι που σε τρομάζει. Το ταξίδι στον 20ό αιώνα μπορεί να μοιάζει με επική περιπέτεια. Οι γενναίοι τυχοδιώκτες που ξεκινούν αυτό το ταξίδι παλεύουν πρώτα με τρεις γίγαντες, οι οποίοι αποκαλούνται

Αϊνστάιν, Φρόνιτ και Τζόις. Πρέπει να διασχίσουν το δάσος της κβαντικής απροσδιοριστίας και να περάσουν από το κάστρο της εννοιολογικής τέχνης. Πρέπει να αποφύγουν τη Γοργώ του Ζαν-Πολ Σαρτρ και της Άιν Ραντ, που το βλέμμα της μπορεί να τους πετρώσει συναισθηματικά, αν όχι και σωματικά, και να λύσουν τα αινίγματα που τους βάζουν σφίγγες όπως ο Καρλ Γιουνγκ και ο Τίμοθι Λίρι. Κατόπιν τα πράγματα δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο. Η τελευταία πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν είναι η διάσχιση του βάλτου του μεταμοντερνισμού. Για να είμαστε ειλικρινείς, δεν είναι και τόσο ελκυστικό ταξίδι.

Είναι πολύ λίγοι οι κυνηγοί της περιπέτειας που μελετώντας τον 20ό αιώνα περνούν μέσα από τον μεταμοντερνισμό και βγαίνουν στην άλλη πλευρά. Οι περισσότεροι παραδέχονται την ήττα τους και υποχωρούν στη βάση τους, στον κόσμο δηλαδή όπως τον αντιλαμβανόμασταν στο τέλος του 19ου αιώνα, στην άλλη πλευρά των συνόρων του 20ού αιώνα, όπου είναι ασφαλείς και σε φιλικό έδαφος. Νιώθουμε άνετα αναλογιζόμενοι τις ανακαλύψεις που είχαν γίνει μέχρι τότε. Καινοτομίες όπως ο ηλεκτρισμός και η δημοκρατία είναι κατανοητές και τις θεωρούμε φυσιολογική εξέλιξη. Όμως είναι πραγματικά ο καλύτερος τόπος για εμάς; Δεν θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε τον 21ο αιώνα αν τον εξετάζουμε με τα μάτια του 19ου.

Το τοπίο του 20ού αιώνα περιέχει σκοτεινά και πυκνά δάση. Οι κύριοι δρόμοι τείνουν να παρακάμπτουν αυτές τις περιοχές, τις οποίες επισκεπτόμαστε για λίγο και τρέχοντας, σαν να φοβόμαστε μήπως παγιδευτούμε εκεί. Τέτοιες περιοχές είναι η σχετικότητα, ο κυβισμός, η μάχη του Σομ, η κβαντομηχανική, το Αυτό, ο υπαρξισμός, ο Στάλιν, η ψυχεδέλεια, η θεωρία του χάους και η κλιματική αλλαγή. Αυτά τα πεδία θεωρείται ότι είναι δύσβατα, και τα πράγματα εκεί μοιάζουν όλο και πιο μπερδεμένα όσο τα μελετούμε. Η πρώτη εμφάνισή τους ήταν τόσο συγκλονιστική, που η προσαρμογή σε αυτά σήμαινε ριζι-

κή αναδιαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο βλέπαμε τον κόσμο. Στο παρελθόν φαίνονταν τρομακτικά, αλλά σήμερα δεν μας τρομάζουν. Σήμερα είμαστε πολίτες του 21ου αιώνα. Περάσαμε από αυτά τα πεδία χθες. Ετοιμαζόμαστε να συναντήσουμε το αύριο. Μπορούμε έτσι να θεωρήσουμε φυσιολογικά τα σκοτεινά δάση του 20ού αιώνα.

Να, λοιπόν, το σχέδιό μας. Θα ταξιδέψουμε στον 20ό αιώνα εγκαταλείποντας τους κύριους αυτοκινητόδρομους και θα κατευθυνθούμε στα σκοτεινά δάση αναζητώντας τον θησαυρό. Ξέρουμε ότι η περιοδολόγηση κατά αιώνες είναι αυθαίρετη. Κάποιοι ιστορικοί μιλούν για τον μακρύ 19ο αιώνα (1789-1914) ή για τον σύντομο 20ό αιώνα (1914-1989), επειδή αυτές οι περίοδοι έχουν ξεκάθαρη αρχή και ξεκάθαρο τέλος. Όμως σε ό,τι αφορά τους στόχους μας, ο 20ός αιώνας είναι μια από τις πλέον κατάλληλες περιόδους, γιατί το ταξίδι μας ξεκινά από το χρονικό σημείο όπου τα πράγματα έπαψαν να είναι κατανοητά και καταλήγει εκεί όπου βρισκόμαστε τώρα.

Αν θέλουμε να διατρέξουμε όλη αυτή τη διαδρομή, θα πρέπει να είμαστε επιλεκτικοί. Υπάρχουν εκατομμύρια θέματα που θα άξιζε να τα περιλάβουμε σε μια παρουσίαση αυτής της περιόδου, αλλά δεν θα πάμε πολύ μακριά αν ξαναεπισκεφθούμε όλα τα αγαπημένα μας μέρη από νοσταλγία. Για κάθε θέμα αφθονούν οι βιβλιογραφίες και οι αντιπαραθέσεις, και γι' αυτό θα πρέπει να αποφύγουμε με κάθε τρόπο να ασχοληθούμε με τα πάντα και να βαλτώσουμε. Έχουμε μια αποστολή, δεν κάνουμε κρουαζιέρα. Δεν κάνουμε το ταξίδι ως ιστορικοί αλλά ως φιλοπερίεργοι ταξιδιώτες ή ως λάτρεις της περιπέτειας που έχουν ένα σχέδιο, επειδή ξεκινώντας ξέρουμε καλά σε ποια πράγματα θα δώσουμε προσοχή.

Το σχέδιό μας απαιτεί να εξετάσουμε καθετί γνήσια νεωτερικό, απρόσμενο και ριζοσπαστικό. Δεν μας απασχολεί η αρνητική επίδραση αυτών των θεωριών, επομένως θα πρέπει να πάρουμε ως

δεδομένο ότι ο κάθε «τόπος» τον οποίο επισκεπτόμαστε προκάλεσε σκάνδαλο, οργή και τις φρενιασμένες καταγγελίες των υπερασπιστών του στάτους κβο. Αυτές οι «μετασεισμικές δονήσεις» είναι σημαντικό μέρος της Ιστορίας, αλλά αν εστιάζαμε την προσοχή μας σε αυτές μπορεί να παραβλέπαμε το πρότυπο που αναδύεται. Θα στρέψουμε την προσοχή μας στην κατεύθυνση στην οποία «έδειχναν» αυτές οι νέες θεωρίες. Και έδειχναν σε μια γενικά συνεκτική κατεύθυνση.

Για κάθε γενιά υπάρχει μια στιγμή κατά την οποία η μνήμη μετατρέπεται σε ιστορία. Ο 20ός αιώνας απομακρύνεται, και έτσι μπορούμε να τον κατανοήσουμε. Τώρα τα γεγονότα του συγκεκριμένου αιώνα ανήκουν στην Ιστορία, επομένως είναι η σωστή στιγμή για να στοχαστούμε και να διαμορφώσουμε γνώμη γι' αυτά.

Ακολουθούμε, λοιπόν, μια εναλλακτική διαδρομή για να διασχίσουμε το τοπίο του 20ού αιώνα. Ο ρόλος της είναι ίδιος με όλων των άλλων διαδρομών. Να μας οδηγήσει εκεί όπου θέλουμε να πάμε.

1

ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

Διαγράφοντας τον ομφαλό

Το απόγευμα της 15ης Φεβρουαρίου 1894 ο γάλλος αναρχικός Μάρσιαλ Μπουρντέν έφυγε από το δωμάτιο που νοίκιαζε στην οδό Φίτζροϊ στο Λονδίνο. Είχε μαζί του μια αυτοσχέδια βόμβα και ένα μεγάλο χρηματικό ποσό. Δεν έβρεχε και η μέρα ήταν ηλιόλουστη, και έτσι στο Γουέστμινστερ ο Μπουρντέν επιβιβάστηκε σε ένα ανοιχτό τραμ που το έσερναν άλογα. Το τραμ διέσχισε τον Τάμεση και τον μετέφερε στο Γκρίνουιτς.

Ο Μπουρντέν κατέβηκε από το τραμ και διέσχισε το Πάρκο Γκρίνουιτς κατευθυνόμενος στο Βασιλικό Αστεροσκοπείο. Η βόμβα εξερράγη πρόωρα, ενώ ο Μπουρντέν ήταν ακόμη στο πάρκο. Διέλυσε το αριστερό χέρι του και ένα θραύσμα της τον βρήκε στο στομάχι, αλλά δεν προκάλεσε καμία ζημιά στο αστεροσκοπείο. Μια ομάδα μαθητών τον βρήκε ξαπλωμένο στο έδαφος, σε κατάσταση σύγχυσης, καθώς ζητούσε να τον μεταφέρουν στο σπίτι του. Αργότερα βρέθηκαν αίμα και κομμάτια σάρκας σε απόσταση πενήντα πέντε μέτρων. Ο Μπουρντέν πέθανε τριάντα λεπτά μετά την έκρηξη της βόμβας χωρίς να δώσει καμία εξήγηση για τις πράξεις του.

Αυτά τα γεγονότα ενέπνευσαν στον πολωνό συγγραφέα Τζόζεφ Κόνραντ το έργο του *The Secret Agent* (*Ο μυστικός πράκτορας**, 1907). Ο Κόνραντ συνόψισε τη γενική αμνηχανία που προκάλεσαν οι πράξεις

* Μιτφ. Β. Τράπαλη, Ερατώ, Αθήνα, 2007. (Σ.τ.Ε.)

του Μπουρντέν περιγράφοντας τη βομβιστική ενέργεια ως «αιματοβαμμένη ανοησία τόσο παιδαριώδη, που είναι αδύνατον να κατανοήσουμε τις αιτίες της με οποιοδήποτε λογικό ή ακόμα και παράλογο τρόπο σκέψης [...] Παραμένουμε άναυδοι με το γεγονός ότι κάποιος άνθρωπος έγινε κομμάτια για ένα τίποτα, για κάτι που δεν μοιάζει ούτε αμυδρά με κάποια ιδέα, αναρχική ή άλλη».

Το ζήτημα που δυσκολευόταν να κατανοήσει ο Κόνραντ δεν ήταν η πολιτική στόχευση του Μπουρντέν. Η σημασία του όρου «αναρχισμός» άλλαξε τον τελευταίο αιώνα, έτσι σήμερα τον αντιλαμβανόμαστε συνήθως ως απουσία κανόνων εξαιτίας της οποίας ο καθένας κάνει ό,τι του αρέσει. Την εποχή του Μπουρντέν ο αναρχισμός επικεντρωνόταν μάλλον στην απόρριψη πολιτικών δομών παρά σε αιτήματα περί ανεμπόδιστης προσωπικής ελευθερίας. Οι αναρχικοί του 19ου αιώνα δεν διεκδικούσαν το δικαίωμα στην πλήρη ελευθερία αλλά το δικαίωμα να μην είναι υπό έλεγχο. Δεν αναγνώριζαν «ούτε θεούς ούτε αφέντες», όπως έλεγε ένα σύνθημά τους. Σύμφωνα με τη χριστιανική θεολογία, διέπρατταν το αμάρτημα της αλαζονείας. Αντιπροσώπευαν τον εξεγερμένο Σατανά και ανακαλούσαν στη μνήμη τον λόγο της εκδίωξής του από τον Παράδεισο: non serviam (δεν θα υπηρετήσω).

Η σύγχυση του Κόνραντ δεν προκλήθηκε από την επιθυμία του Μπουρντέν να εξαπολύσει βομβιστική επίθεση. Το επεισόδιο έγινε σε μια περίοδο εξάρσης των βομβιστικών επιθέσεων των αναρχικών, η οποία άρχισε με τη δολοφονία του τσάρου της Ρωσίας Αλέξανδρου Β΄ το 1881 και τελείωσε με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Αυτό το κύμα βομβιστικών επιθέσεων οφειλόταν στην ευκολία με την οποία μπορούσε να βρει κάποιος δυναμίτη και στην αντίληψη των αναρχικών περί «έμπρακτης προπαγάνδας», σύμφωνα με την οποία οι ατομικές πράξεις βίας ήταν ωφέλιμες αυτές καθαυτές επειδή ενέπνεαν και άλλους. Για να δώσουμε ένα

παράδειγμα, τον Σεπτέμβριο του 1901 ο αναρχικός Λέων Τσόλγκος κατάφερε να δολοφονήσει τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών Γουίλιαμ Μακίνλεϊ.

Το ερώτημα που παίδευε τον Κόνραντ ήταν το εξής: Αν είσαι αναρχικός και κινείσαι ελεύθερα στο Λονδίνο με μια βόμβα, γιατί να είναι ο στόχος σου το Βασιλικό Αστεροσκοπείο του Γκρίνουιτς; Τι παραπάνω είχε ως στόχος από το Ανάκτορο του Μπάκινχαμ ή το κτίριο των Δύο Βουλών; Και τα δύο αυτά κτίρια ήταν κοντύτερα στην κατοικία του Μπουρντέν, μάλιστα ήταν πιο περιβλεπτα και συμβόλιζαν την ισχύ του κράτους. Γιατί ο Μπουρντέν δεν επιχειρήσει να βάλει τη βόμβα σε αυτά; Έμοιαζε σαν να θεωρούσε πως το Βασιλικό Αστεροσκοπείο είχε κάποια ιδιότητα αρκετά σημαντική ώστε να διεισδυνήσει τη ζωή του προκειμένου να το καταστρέψει.

Σε ό,τι αφορά τις πράξεις και τις ιστορίες τις οποίες ενέπνευσε η βομβιστική απόπειρα στο Γκρίνουιτς, ο στόχος ελάχιστη σημασία είχε. Το μυθιστόρημα του Κόνραντ δραματοποίησε το γεγονός και επηρέασε τον αμερικανό τρομοκράτη Τεντ Κατσίνοσκι, που είναι περισσότερο γνωστός ως Unabomber. Ο Άλφρεντ Χίτσοκ εμπνεύστηκε από αυτή την ιστορία την ταινία του *Σαμποτάζ* (1936), στην οποία τη θέση του τραμ που το σέρνουν άλογα, με το οποίο ο βομβιστής διέσχισε το Λονδίνο, παίρνει ένα σύγχρονο λεωφορείο. Στην ταινία του Χίτσοκ η βόμβα εκρήγνυται νωρίτερα, ενώ το λεωφορείο είναι στην οδό Στραντ, μια μυθοπλαστική τρομακτική προεικόνιση ενός πραγματικού γεγονότος που θα συνέβαινε εξήντα χρόνια αργότερα, όταν ένας τρομοκράτης του IRA θα γινόταν κομμάτι από μια βόμβα την οποία κουβαλούσε και η οποία εξερράγη μέσα σε ένα λεωφορείο κοντά στην οδό Στραντ.

Όμως αν η επιλογή του στόχου της βομβιστικής επίθεσης ήταν ακατανόητη για τον Κόνραντ, αυτό δεν σημαίνει πως ήταν ακατανόητη και για τον Μπουρντέν. Όπως έγραφε ο αμερικανός κυβερνοπάνκ

συγγραφέας Γουίλιαμ Γκίμπσον: «Το μέλλον είναι ήδη εδώ. Απλώς είναι άνισο κατανεμημένο». Οι ιδέες διαδίδονται με άνισο τρόπο και ταξιδεύουν με απρόβλεπτη ταχύτητα. Ίσως ο Μπουρντέν έβλεπε κάτι που παρέπεμπε σε μια ιδέα άγνωστη στον Κόνραντ. Με τον ερχομό του 20ού αιώνα το σκεπτικό πίσω από τον στόχο του Μπουρντέν άρχισε να αχνοφαίνεται σιγά σιγά.

Ο πλανήτης Γη κινούνταν στο διάστημα. Στην επιφάνειά της οι κύριοι κοιτούσαν το ρολόι τους.

Ήταν 31 Δεκεμβρίου 1900. Η Γη περιφερόταν γύρω από τον Ήλιο και οι δείκτες κινούνταν κυκλικά στο καντράν των ρολογιών. Όταν και οι δύο δείκτες έφτασαν στο δώδεκα, αυτό σήμαινε ότι η Γη, αφού είχε ταξιδέψει χιλιάδες χιλιόμετρα, είχε έρθει στην απαιτούμενη θέση κατά την ετήσια περιφορά της. Εκείνη τη στιγμή άρχιζε ο 20ός αιώνας.

Στην αρχαία Ιστορία υπάρχει η έννοια του *ομφαλού*. Ομφαλός είναι το κέντρο του κόσμου ή, ακριβέστερα, το θεωρούμενο από πολιτισμική άποψη κέντρο του κόσμου. Στο θρησκευτικό πλαίσιο, ο ομφαλός ήταν επίσης ο σύνδεσμος ανάμεσα στον ουρανό και τη γη. Αποκαλούνταν μερικές φορές *axis mundi*, παγκόσμιος πυλώνας, και τον αναπαριστούσαν φυσικά ως στύλο ή λίθο.

Ο ομφαλός είναι οικουμενικό σύμβολο, κοινό σε όλους σχεδόν τους πολιτισμούς, αλλά τοποθετείται σε διαφορετικό μέρος κάθε φορά. Για τους αρχαίους Ιάπωνες ήταν το όρος Φούτζι. Για την ινδιάνικη φυλή των Σιου ήταν οι Μαύροι Λόφοι. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο Δίας έστειλε δύο αετούς να βρουν το κέντρο του κόσμου. Οι δύο αετοί συναντήθηκαν πάνω από τους Δελφούς, που έγιναν έτσι ο ομφαλός για τους Έλληνες. Η Ρώμη ήταν ο ομφαλός για τους Ρωμαίους, αφού όλοι οι δρόμοι οδηγούσαν σε αυτή, ενώ αργότερα οι χριστιανικοί χάρτες είχαν ως κέντρο τους τα Ιεροσόλυμα.

Την τελευταία ημέρα του 1900 ο παγκόσμιος ομφαλός ήταν το Βασιλικό Αστεροσκοπείο στο Γκρίνουιτς του Νότιου Λονδίνου.

Το Βασιλικό Αστεροσκοπείο ήταν ένα κομψό κτίριο· το ίδρυσε ο Κάρολος Β΄ το 1675 και το αρχικό σχέδιό του ήταν του Σερ Κρίστοφερ Ρεν. Το 1900 οι γεωγραφικές συντεταγμένες είχαν ως βάση μια γραμμή που ξεκινούσε από τον βορρά και έφτανε στον νότο περνώντας από αυτό το κτίριο. Αυτό το διεθνές πρότυπο είχε υιοθετηθεί σε μια συνδιάσκεψη στην Ουάσιγκτον δεκαέξι χρόνια νωρίτερα, όταν αντιπρόσωποι από είκοσι πέντε χώρες αποδέχθηκαν το Γκρίνουιτς ως τον Πρώτο Μεσημβρινό. Ο Άγιος Δομίνικος ψήφισε κατά, ενώ η Γαλλία και η Βραζιλία απείχαν, αλλά η συνδιάσκεψη ήταν εν πολλοίς μια τυπική πράξη· το 72% του παγκόσμιου στόλου χρησιμοποιούσε ήδη ναυτικούς χάρτες όπου οριζόταν το Γκρίνουιτς ως γεωγραφικό μήκος 0°, και οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν καθορίσει ήδη τις ζώνες ώρας τους με βάση το Γκρίνουιτς.

Το Γκρίνουιτς ήταν, λοιπόν, το κέντρο του κόσμου, μια έδρα της επιστήμης υπό βασιλική πατρωνία. Το Βασιλικό Αστεροσκοπείο είχε θέα στον Τάμεση, στο Λονδίνο, το οποίο ήταν η πρωτεύουσα της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας στην Ιστορία. Ο 20ός αιώνας άρχισε μόνο όταν τα ρολόγια σε αυτό το κτίριο έδειξαν ότι είχε αρχίσει, γιατί τα ρολόγια του ήταν ρυθμισμένα με βάση τις θέσεις των αστέρων ακριβώς αποπάνω του. Αυτός ο σύγχρονος και επιστημονικός ομφαλός διατηρούσε τη σύνδεση ανάμεσα στον ουρανό και τη γη.

Σήμερα, όταν επισκεπτόμαστε το Βασιλικό Αστεροσκοπείο το σούρουπο ή τη νύχτα, βλέπουμε μια πράσινη ακτίδα λέιζερ, ευθεία και σταθερή, να διασχίζει τον ουρανό αναπαριστώντας τον πρώτο μεσημβρινό. Η ακτίδα ξεκινά από το Αστεροσκοπείο και είναι ευθυγραμμισμένη επακριβώς με το γεωγραφικό μήκος 0°. Φυσικά το φως λέιζερ δεν υπήρχε το 1900. Η ευθεία ήταν τότε μια ιδέα, μια νοητική προβολή στον πραγματικό κόσμο. Από εδώ ξεκινούσαν οι γραμμές

γεωγραφικού μήκους της Γης που εκτείνονταν προς δυσμάς και προς ανατολάς, μέχρι που συναντιόνταν στο άλλο ημισφαίριο. Διασταυρώνονταν με παρόμοιες γραμμές γεωγραφικού πλάτους, που ξεκινούσαν από τον ισημερινό και εκτείνονταν προς τον βορρά και προς τον νότο. Με αυτό το νοητό πλέγμα δημιουργούνταν παγκόσμιες ζώνες ώρας και ένα σύστημα εντοπισμού θέσης που επέτρεπε τον συγχρονισμό ανθρώπων και τόπων σε όλη την υδρόγειο.

Την τελευταία ημέρα του 1900 οι άνθρωποι σε διάφορες πόλεις και χώρες του κόσμου βγήκαν στους δρόμους για να καλωσορίσουν τον νέο αιώνα. Σχεδόν εκατό χρόνια αργότερα οι εορτασμοί για τη νέα χιλιετία έγιναν την τελευταία ημέρα του 1999 και όχι την τελευταία ημέρα του 2000. Έγιναν έναν χρόνο νωρίτερα, και αυτό ήταν λάθος από τεχνική άποψη, αλλά λίγοι άνθρωποι νοιάστηκαν. Όταν οι επιστήμονες του Αστεροσκοπείου του Γκρίνουιτς εξήγησαν ότι στην πραγματικότητα ο 21ος αιώνας άρχιζε την 1η Ιανουαρίου 2001, τους γύρισαν την πλάτη χαρακτηρίζοντάς τους σχολαστικούς. Εντούτοις στις αρχές του 20ού αιώνα το Βασιλικό Αστεροσκοπείο είχε κύρος, και ο κόσμος γιόρτασε τον ερχομό του νέου αιώνα την ώρα που είχαν καθορίσει οι επιστήμονες. Το Γκρίνουιτς ήταν ένας τόπος με ιδιαίτερη σημασία. Έτσι, τα μέλη της βικτοριανής κοινωνίας κοιτούσαν με ικανοποίηση το ρολόι τους περιμένοντας τη σωστή ώρα, μάρτυρες της γέννησης μιας νέας εποχής.

Επιφανειακά όλα έμοιαζαν να είναι δομημένα με τάξη. Η βικτοριανή κοσμοαντίληψη στηριζόταν σε τέσσερις πυλώνες: στη μοναρχία, στην Εκκλησία, στην αυτοκρατορία και στον Νεύτωνα.

Οι πυλώνες έμοιαζαν στέρεοι. Μέσα σε μερικά χρόνια η Βρετανική Αυτοκρατορία θα κάλυπτε το ένα τέταρτο της υδρογείου. Παρά την ταπείνωση την οποία είχε υποστεί στον Πόλεμο των Μπόερς, λίγοι ήταν εκείνοι που αντιλήφθηκαν πόσο άσχημα είχε τραυματιστεί

η αυτοκρατορία και ακόμα λιγότεροι υποπιεύονταν πόσο σύντομα θα κατέρρευε. Η θέση της Εκκλησίας έμοιαζε εξίσου στέρεη, παρά τις προόδους της επιστήμης. Ο Δαρβίνος και οι πρόοδοι της γεωλογίας είχαν αμφισβητήσει την αυθεντία της Βίβλου, αλλά η κοινωνία έκρινε πως δεν ήταν ευγενικό να εμπλέκεται σε σκληρές αντιπαραθέσεις γι' αυτά τα ζητήματα. Οι νόμοι του Νεύτωνα είχαν επιβεβαιωθεί πλήρως στην πράξη, και το τακτοποιημένο, καλοκουρδισμένο σύμπαν το οποίο περιέγραφαν έμοιαζε αδιαμφισβήτητο. Είναι αλήθεια βέβαια ότι είχαν διαπιστωθεί μερικές παραδοξότητες για τις οποίες σπαζοκεφάλιαζε η επιστήμη. Για παράδειγμα, η τροχιά του Ερμή ήταν ελαφρώς διαφορετική από την αναμενόμενη. Υπήρχε επίσης το ζήτημα του αιθέρα.

Ο αιθέρας ήταν μια θεωρητική ουσία που θα μπορούσε να περιγραφεί ως το ύφασμα του σύμπαντος. Ήταν ευρέως αποδεκτό πως έπρεπε να υπάρχει. Πειράματα είχαν δείξει επανειλημμένα ότι το φως ταξίδευε ως κύμα. Ένα φωτεινό κύμα χρειάζεται κάτι μέσα στο οποίο να ταξιδεύει, όπως ακριβώς το κύμα του ωκεανού χρειάζεται το νερό και το ηχητικό κύμα χρειάζεται τον αέρα. Τα κύματα του φωτός που ταξιδεύοντας στο διάστημα έρχονται από τον Ήλιο στη Γη πρέπει να περνούν μέσα από κάτι, και αυτό το κάτι το ονόμαζαν αιθέρα. Το πρόβλημα ήταν ότι τα πειράματα που γίνονταν για να αποκαλύψουν τον αιθέρα αποτύγχαναν συνεχώς να τον εντοπίσουν. Ωστόσο, αυτή η αποτυχία δεν θεωρούνταν σοβαρή. Χρειαζόταν περαιτέρω δουλειά και εξυπνότερα πειράματα. Η προσδοκία της ανακάλυψης του αιθέρα ήταν παρόμοια με την προσδοκία για το μποζόνιο Χιγκς πριν από το πείραμα στον Μεγάλο Επιταχυντή Αδρονίων του CERN. Οι επιστήμονες επέμεναν ότι ο αιθέρας έπρεπε να υπάρχει, επομένως άξιζε τον κόπο να προσπαθήσουν να τον εντοπίσουν σχεδιάζοντας όλο και πιο δαπανηρά πειράματα.

Ενώ άρχιζε ο νέος αιώνας, οι επιστήμονες ήταν γεμάτοι αυτοπε-

ποίθησι. Διέθεταν ένα σταθερό πλαίσιο γνώσεων που επιδεχόταν περαιτέρω προσθήκες και βελτιώσεις. Σύμφωνα με την περίφημη παρατήρηση του λόρδου Κέλβιν σε μια διάλεξη το 1900, «τώρα πια δεν υπάρχει τίποτα άλλο να ανακαλύψουμε στη φυσική. Αυτό που απομένει μόνο είναι οι όλο και πιο ακριβείς μετρήσεις». Απόψεις αυτού του είδους ήταν αρκετά διαδεδομένες. «Οι πιο σημαντικοί θεμελιώδεις νόμοι και τα κυριότερα φαινόμενα της φυσικής επιστήμης έχουν ανακαλυφθεί» έγραφε το 1903 ο γερμανοαμερικανός φυσικός Άλμπερτ Μίχελσον «και αυτοί οι νόμοι είναι τόσο στέρεα εδραιωμένοι, που η πιθανότητα να αντικατασταθούν ως συνέπεια νέων ανακαλύψεων είναι εξαιρετικά μικρή». Λέγεται πως το 1888 ο αστρονόμος Σάιμον Νιούκομπ ισχυρίστηκε ότι «πιθανόν πλησιάζουμε στο όριο της δυνατής γνώσης μας για την αστρονομία».

Ο δάσκαλος του μεγάλου γερμανού φυσικού Μαξ Πλανκ, με το υπέροχο όνομα Φίλιπ φον Γιόλι, τον είχε συμβουλευσει να μην ακολουθήσει σπουδές φυσικής επειδή «έχουν ανακαλυφθεί σχεδόν τα πάντα και το μόνο που απομένει είναι να γεμίσουμε μερικές μικρές τρύπες». Ο Πλανκ απάντησε ότι δεν επιθυμούσε να ανακαλύψει νέα πράγματα αλλά απλώς να κατανοήσει καλύτερα τις γνωστές θεμελιώδεις αρχές που διέπουν το πεδίο αυτό. Μην γνωρίζοντας ίσως το παλιό ρητό πως όταν ο άνθρωπος κάνει σχέδια ο Θεός γελάει, ο Πλανκ θα γινόταν ο ιδρυτής της κβαντικής φυσικής.

Οι επιστήμονες προσδοκούσαν βέβαια μερικές νέες ανακαλύψεις. Το έργο του Μάξγουελ στο ηλεκτρομαγνητικό φάσμα υποδείκνυε πως θα ανακαλύπτονταν νέες μορφές ενέργειας, αλλά οι επιστήμονες ανέμεναν ότι αυτές θα εναρμονίζονταν με τις εξισώσεις του Μάξγουελ. Ο περιοδικός πίνακας του Μεντελέγεφ έδειχνε ότι κάπου υπήρχαν άγνωστες μορφές ύλης, οι οποίες περίμεναν να ανευρεθούν και να αποκτήσουν όνομα, αλλά υποσχόταν επίσης ότι αυτές οι νέες ουσίες θα εντάσσονταν πλήρως στον περιοδικό πίνακα και θα υπά-

κουαν στα μοτίβα του. Τόσο η θεωρία του Παστέρ περί μικροβίων, όσο και η εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου υποδήλωναν την ύπαρξη άγνωστων μορφών ζωής, αλλά επέτρεπαν επίσης να ταξινομηθούν αυτές οι μορφές ζωής σε κατηγορίες όταν θα τις ανακάλυπταν οι επιστήμονες. Με άλλα λόγια, οι ανακαλύψεις που αναμένονταν θα ήταν υπέροχες, αλλά δεν θα αιφνιδίαζαν. Το σώμα των γνώσεων του 20ού αιώνα θα ήταν παρόμοιο, πίστευαν, με εκείνο του 19ου αιώνα, απλώς πιο διευρυμένο.

Ανάμεσα στο 1895 και το 1901 ο Χ. Τζ. Γουέλς έγραψε μια σειρά βιβλίων στα οποία περιλαμβάνονταν τα *The Time Machine* (Η μηχανή που ταξίδευε στον χρόνο*), *War of the Worlds* (Ο πόλεμος των κόσμων**), *The Invisible Man* (Ο αόρατος άνθρωπος***) και *The First Men in the Moon* (Οι πρώτοι άνθρωποι στο φεγγάρι). Με αυτά τα έργα του έθεσε τις βάσεις της επιστημονικής φαντασίας, ενός νέου είδους ιδεών και τεχνολογικών εικασιών το οποίο θα γινόταν δημοφιλές τον 20ό αιώνα. Το 1901 ο Γουέλς εξέδωσε το *Anticipations: An Experiment in Prophecy* (Προβλέψεις: Ένα πείραμα στην προφητεία), σειρά άρθρων στα οποία επιχειρούσε να προβλέψει το μέλλον και τα οποία τον καθιέρωσαν ως τον κορυφαίο μελλοντολόγο της εποχής του. Εξετάζοντας αυτά τα δοκίμια με την ευχέρεια που μας παρέχει η εκ των υστέρων γνώση και παραβλέποντας τον ακραίο ρατσισμό ορισμένων θέσεων, βλέπουμε ότι ο Γουέλς είχε προβλέψει επιτυχώς εντυπωσιακά μεγάλο αριθμό πραγμάτων. Προέβλεψε τις ιπτάμενες μηχανές και τον πόλεμο στον αέρα. Διέβλεψε ότι τα τρένα και τα αυτοκίνητα θα οδηγούσαν στη μετακίνηση πληθυσμών από τις πόλεις στα προάστια. Προέβλεψε φασιστικές δικτατορίες, παγκόσμιο πόλεμο γύρω στο

* Μτφρ. Ε. Γραμμένος, Άγκυρα, Αθήνα, 2014. (Σ.τ.Ε.)

** Μτφρ. Γ. Κυριαζής, Ερατώ, Αθήνα, 2015. (Σ.τ.Ε.)

*** Μτφρ. Σ. Παπασταύρου, Παπαδόπουλος, Αθήνα, 1999. (Σ.τ.Ε.)

1940 και τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προέβλεψε ακόμα και τη μεγαλύτερη σεξουαλική ελευθερία για άνδρες και γυναίκες, προφητεία που ο Γουέλς έκανε ό,τι μπορούσε για να εκπληρωθεί συνάπτοντας πολυάριθμες εξωσυζυγικές σχέσεις.

Όμως ένα σωρό άλλα πράγματα ο Γουέλς δεν μπορούσε να τα προβλέψει: τη σχετικότητα, τα πυρηνικά όπλα, την κβαντομηχανική, τα μικροσίπς, τις μαύρες τρύπες, τον μεταμοντερνισμό και άλλα. Δεν ήταν δυνατόν να τα προβλέψει κανείς. Οι προβλέψεις του βασίζονταν εν πολλοίς στις προσδοκίες του επιστημονικού κόσμου, αφού ο Γουέλς «προέκτεινε» τις υπάρχουσες γνώσεις. Σύμφωνα με τη ρήση που αποδίδεται στον άγγλο αστροφυσικό Σερ Άρθουρ Έντινγκτον, το σύμπαν δεν θα αποδεικνυόταν απλώς πιο παράξενο από ό,τι φανταζόμαστε αλλά «πιο παράξενο από ό,τι μπορούμε να φανταστούμε».

Αυτές οι νέες, μη προβλεπόμενες ανακαλύψεις δεν θα πραγματοποιούνταν στο Γκρίνουιτς ή στη Βρετανία, όπου οι ιθύνοντες «βόλευονταν» με τη δομή του κόσμου. Δεν θα γίνονταν ούτε στις Ηνωμένες Πολιτείες, αρχικά τουλάχιστον, παρότι η έναρξη της λειτουργίας των πετρελαιοπηγών στο Τέξας αυτή την περίοδο περίπου θα είχε μεγάλες επιπτώσεις στον υπό διαμόρφωση κόσμο. Στις αρχές του 20ού αιώνα το πραγματικό ενδιαφέρον για τη διερεύνηση και τη συζήτηση ριζοσπαστικών ιδεών εκδηλωνόταν στα καφενεία, στα πανεπιστήμια και στα περιοδικά της Γερμανίας και της γερμανόφωνης Ευρώπης, δηλαδή της Ελβετίας και της Αυστρίας.

Αν θα έπρεπε να επιλέξουμε μια πόλη ως γενέτειρα του 20ού αιώνα, τότε η κύρια διεκδικήτρια του τίτλου θα ήταν η Ζυρίχη, μια παλιά πόλη που απλώνεται στις δύο όχθες του ποταμού Λίματ, λίγο πιο βόρεια από τις Ελβετικές Άλπεις. Το 1900 ήταν μια ευημερούσα πόλη με δεντροφυτεμένους δρόμους και κτίρια που κατάφερναν να δείχνουν ταυτοχρόνως επιβλητικά και χαριτωμένα. Εδώ, στο Πολυ-

τεχνείο της Ζυρίχης, ο Άλμπερτ Αϊνστάιν, είκοσι ενός χρονών τότε, και η φίλη του Μιλέβα Μάριτς ήταν από τους χειρότερους φοιτητές στο έτος τους.

Τότε η σταδιοδρομία του Αϊνστάιν δεν φαινόταν πολλά υποσχόμενη. Ήταν ένας εξεγερμένος νέος με ελεύθερο πνεύμα, ο οποίος είχε απαρνηθεί ήδη τόσο την εβραϊκή θρησκεία όσο και τη γερμανική υπηκοότητα. Έξι μήνες νωρίτερα, τον Ιούλιο του 1899, είχε προκαλέσει από αδεξιότητα έκρηξη στο εργαστήριο της φυσικής, από την οποία τραυματίστηκε στο δεξί χέρι, και υποχρεώθηκε έτσι προσωρινά να εγκαταλείψει το αγαπημένο του βιολί. Η μπόεμικη προσωπικότητά του τον οδήγησε σε σύγκρουση με τις πανεπιστημιακές αρχές και τον εμπόδισε να βρει δουλειά ως φυσικός όταν αποφοίτησε. Τίποτα δεν έδειχνε ότι ο κόσμος της επιστήμης θα έδινε έστω και την παραμικρή σημασία σε αυτό τον πεισματάρη και εριστικό νέο.

Έχει ξεσπάσει κάποια αντιπαράθεση για τον ρόλο τον οποίο έπαιξε στα πρώτα επιτεύγματα του Αϊνστάιν η Μάριτς, την οποία παντρεύτηκε το 1903. Η Μάριτς δεν ήταν ο τύπος της γυναίκας τον οποίο επιδοκίμαζε η κοινωνία στις αρχές του 20ού αιώνα. Ήταν μία από τις πρώτες γυναίκες στην Ευρώπη που σπούδασε μαθηματικά και φυσική. Είχε να αντιμετωπίσει αρκετές προκαταλήψεις εξαιτίας της σλαβικής καταγωγής της και του γεγονότος ότι κούτσαινε. Ωστόσο, ο Αϊνστάιν δεν νοιαζόταν καθόλου για τις ανιαρές προκαταλήψεις της εποχής του. Η Μάριτς διακρινόταν από μια ενεργητικότητα η οποία μάγευε τον Αϊνστάιν. Όπως δείχνουν καθαρά πολλά από τα ερωτικά γράμματά του, ήταν γι' αυτόν η «μικρή μάγισσα» του και η «άγρια αλπίτσα του δρόμου», και για μερικά χρόνια τουλάχιστον ήταν το παν ο ένας για τον άλλον.

Η Μάριτς πίστευε στον Αϊνστάιν. Μια μούσα μπορεί να αναδείξει την ιδιοφυΐα ενός επιστήμονα ακριβώς όπως και ενός καλλιτέχνη.

Χρειαζόταν να διακρίνεται κανείς από σπάνια, νεανική αλαζονεία για να διανοηθεί και μόνο αυτό που θα κατάφερνε σύντομα ο Αϊνστάιν. Νιώθοντας την αγάπη της Μάριτς να ενισχύει την αυτοπεποίθησή του και απολαμβάνοντας την πνευματική ελευθερία την οποία δεν θα είχε αν είχε βρει θέση στο πανεπιστήμιο, ο Άλμπερτ Αϊνστάιν άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το σύμπαν.

ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΙΟ ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

Ο 20ός αιώνας θα έπρεπε να μας είναι κατανοητός. Είναι η περίοδος που γνωρίζουμε καλύτερα, μια επική γεωπολιτική αφήγηση που περνάει από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τη Μεγάλη Ύφεση, τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και την πτώση του Τείχους του Βερολίνου. Αλλά αυτή η ιστορία δεν φαίνεται ότι μας οδηγεί στον κόσμο που βρισκόμαστε τώρα.

Με τον John Higgs ως οδηγό μας βγαίνουμε από την κύρια οδό της ιστοριογραφίας και περιπλανιόμαστε σε μερικά από τα πιο δύσβατα μονοπάτια του 20ού αιώνα. Εξερευνούμε γνωστές και άγνωστες πτυχές της περιόδου, ταξιδεύουμε συντροφιά με μερικούς από τους πιο ριζοσπάστες καλλιτέχνες και επιστήμονες, με ιδιοφυείς και εκκεντρικές προσωπικότητες της εποχής. Μαζί τους ανακαλύπτουμε ότι οι μεγάλες καινοτομίες, όπως η θεωρία της σχετικότητας, ο κυβισμός, η κβαντομηχανική, ο μεταμοντερνισμός και τα μαθηματικά του χάους δεν είναι αφηρημένες, ακατανόητες έννοιες, αλλά οδοδείκτες οι οποίοι μας κατευθύνουν στον κόσμο που ζούμε σήμερα.

ΕΝΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΙΝΕΙ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ
ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΙ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΑ.

DAILY MAIL

ISBN:978-618-03-2372-6

9 786180 323726

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82372